

KAPITTEL 4.5

DESET ØSTSETER, SETERVOLLENE MELGÅRDSETER OG SØGÅRDSVOLLEN. HUSDYRBEITE – JERNPRODUKSJON – SETERBRUK

Deset Østseter består av to setre, én på hver side av elva Deia. Melgårdseter ligger lengst sør, på vestsiden av elva, og Søgårdsvollen ligger ca. 200 meter lenger nord, på østsiden av elva. Setrene ligger rundt 650 moh. i den midtvestre delen av Gråfjellområdet. Undersøkellesområdene lå på selve setervollene, hvor det hovedsakelig ble undersøkt hustuffer. Det er utført pollenanalyse av en sedimentsøyle fra Melgårdseter. På Melgårdseter lå det en jernframstillingsplass (jfp. 7.) og tre kullgroper (Rundberget 2007b), hvorav én lå rett ved jernframstillingsplassen og to kullgroper rett sør for de stående bygningene. Fire andre jernframstillingsplasser med tilhørende kullgroper ligger i nær tilknytning til setervollene. Området utgjør den nordlige grensa for utbredelsen av kulturminner tilknyttet jernvinna i middelalderen.

HISTORIKK

Melgårdseter har ligget under Melgården (gnr. 37), og Søgårdsvollen har ligget under Deset Søndre (Sørgården, gnr. 38), begge på Deset ved Rena elv. Her er det registrert gravhauger som viser at bosetningen i alle fall var etablert i vikingtida. Ut fra en gjennomgang av skattelister og jordebøker argumenterer Steinar Sørensen for at det var minst fire bruk/gårder på Deset i høymiddelalderen (Sørensen

1999:93–94). Skattematrikkelen fra 1674 antyder at Deset-gårdene skiller seg ut med høy landskyld (Harsson 1996:9–13). Deset Østseter er omtalt i skriftlige kilder i 1685 og dokumentert i et skjøte fra 1773 (Lillevold 1971:335, Risbøl et al. 2001:72, 83, 231, Stabbetorpet et al. 2002:33–34). Setringen opphørte på 1950-tallet, men begge seterområdene er åpne, da det har vært beiteaktivitet inntil nylig. Det var til sammen elleve stående bygninger i området da undersøkelsene ble satt i gang (T. Amundsen 2007d:239).

Retten sør for og i forlengelse av Søgårdsvollen ligger det en hustuft og rydningsrøyser som er rester av husmannssetra Smårisvollen. Tufta er datert til yngre enn 1650 e.Kr. i forbindelse med registreringene. En tuft øst for Melgårdseter og elva Deia er også datert til yngre enn 1660 e.Kr. Ifølge informanten Alf Bergset har det vært en seter her med navnet Løkhaug (Risbøl et al. 2001:72, 83, 231).

UNDERSØKELSESMRÅDENE:

MELGÅRDSETER OG SØGÅRDSVOLLEN

På og i nærheten av seterområdene var det registrert 7 tufter, 2 ildsteder, 1 brønn, 26 rydningsrøyser og 1 veifar samt 1 jernframstillingsplass (jfp. 7) og 3 kullgroper på Melgårdseter, og dessuten 4 jernframstillingsplasser med tilhørende kullgroper (Risbøl et al.

Figur 4.5.1. Flyfoto over Melgårdseter (til venstre) og Søgårdsvollen (til høyre) med utgravningsfeltene (avtorvete områder).
Figure 4.5.1. Aerial photograph of Melgårdseter (left) and Søgårdsvollen (right) showing the excavation areas (de-turfed areas).

Figur 4.5.2. Kart fra 1803, som viser Deset Østseters (Melgaard Seter) beliggenhet i forhold til gårdsbebyggelsen på Deset ved Rena elv. Deset Østseter ses på høyre side av kartet, ved elva Deia (oppmålt og tegnet av H.S. Juell, Statens kartverk: 32A4).

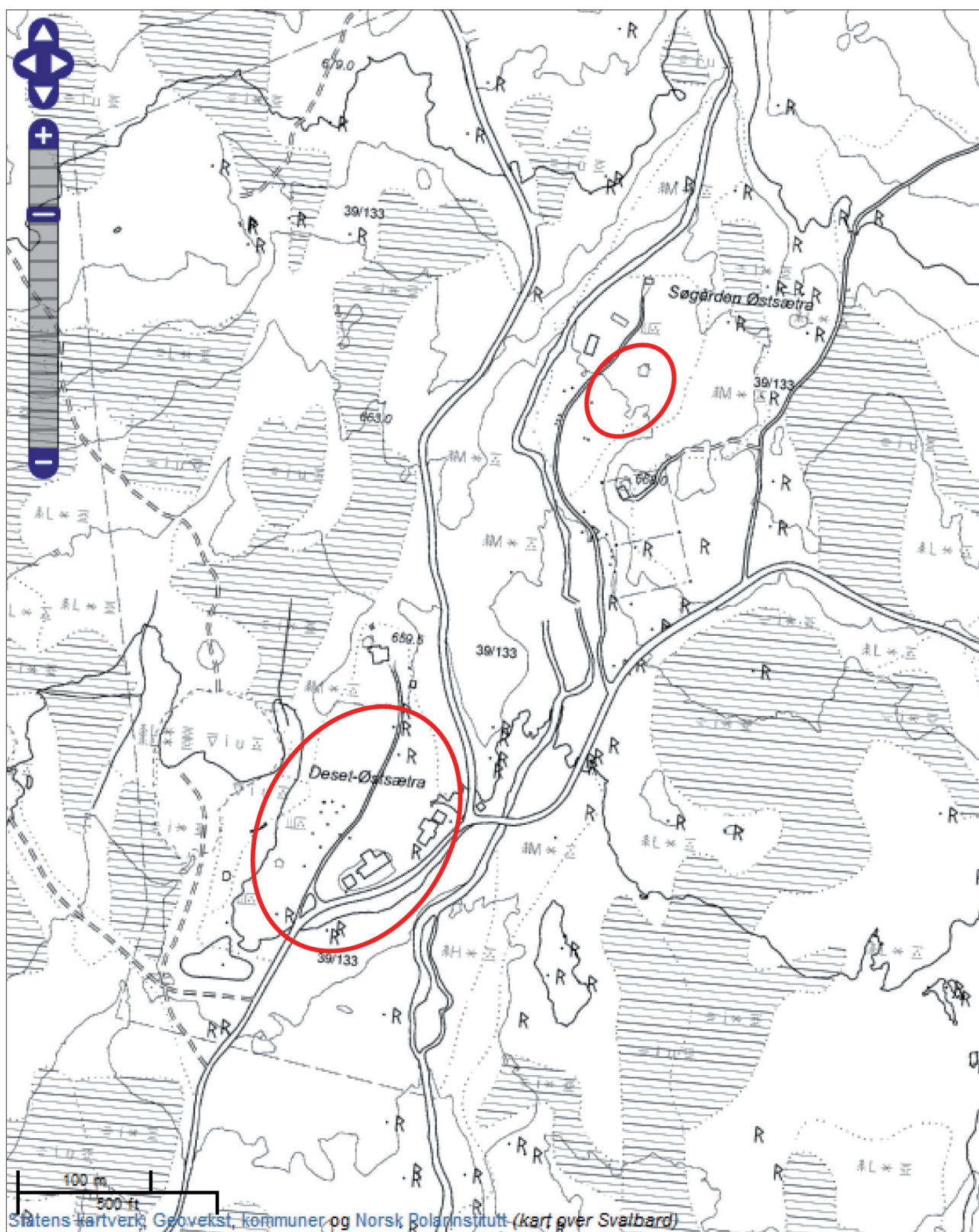
Figure 4.5.2. Map from the 1802, which shows the shieling Deset Østseter's (Melgaard Seter) location in relation to the farm Deset located by the river Rena. Deset Østseter can be seen on the right side of the map, by the river Deia (measured and drawn by H.S. Juell, Statens kartverk: 32A4).

2001:72, 31). Dateringene på jernframstillingsplassen (jfp. 7) og av kullgropene antyder en sannsynlig bruksfase til slutten av 1100-tallet eller første del av 1200-tallet (Rundberget 2007:86).

De fleste undersøkte rydningsrøysene ble omdefinert til andre typer kulturminner etter undersøkelse. På Melgårdseter er kun én røys blitt klassifisert som rydningsrøys (ID 1023937). Den var rund med en diameter på 2,3 m og opptil 0,5 m høy. Kull under røysa er C14-datert til 1480–1640 e.Kr. Dateringen viser at røysa kan være anlagt i seinmiddelalderen / tidlig etterreformatorisk tid. Under registreringene ble det gravd to sjakter for om mulig å påvise dyrkingslag, noe som ga negativt resultat. Da det ikke ble påvist dyrkingslag, kan trolig ikke de registrerte røysene i området settes i relasjon til korndyrking, selv om det i pollenanalysen ble påvist kornpollen i nivåer som er yngre enn 1450–1615 e.Kr. Setervollen ligger på den øvre grensa for korndyrking på Østlandet. Det er derfor mulig at røysene er slåterøys. To steinstrukturer med ukjent funksjon

ble undersøkt, hvorav den ene er datert til 670–770 e.Kr. og den andre datert til yngre enn 1660 e.Kr. (T. Amundsen 2007d:265–267). Enkelte tufter framsto under registreringene som etterreformatoriske med tydelige syllsteinsrekker eller peisrøys. Tre av disse tuftene (ID 1023799, ID 1023822, ID 1023934) ble C14-datert til yngre enn 1645 e.Kr. (Risbøl et al. 2001:83).

Det var få synlige spor etter bygninger før utgravningene startet opp, men småkuperte «høydedrag» på Melgårdseter ble ansett for å inneha potensial for tidlig bosetning. Større områder ble derfor avtorvet med gravemaskin for om mulig å avdekke rester av tidligere bygninger på de to setervollene. Totalt ble det flateavdekket et areal på 6759 m² på Melgårdseter og 907 m² på Søgårdsvollen (T. Amundsen 2007d:235). Undergrunnen var steinete, og strukturer og kulturlag i forbindelse med bosetningsspor var til dels meget utydelige. På Melgårdseter ble til sammen sju hus-tufter og elleve bygningsspor undersøkt. I tillegg

Figur 4.5.3. Deset Østseter, Melgårdseter i sør og Søgårdsvollen i nord. Røde sirkler viser undersøkelsesområdene. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figure 4.5.3. Deset Østseter, Melgårdseter to the south and Søgårdsvollen to the north. Red circles show the investigation areas. Map: Statens kartverk.

Figur 4.5.4. Flyfoto over utgravningsfeltet på «vestre høyde» på Melgårdseter. Undergrunnen var steinete, slik at det var utfordrende å identifisere tufter og bygningsspor.

Figure 4.5.4. Aerial photograph of the excavation area on the «western bank» at Melgårdseter. The subsoil was rocky, and it was therefore challenging to identify house platforms and building remains.

ble elleve øvrige strukturer og jernframstillingsplass 7 og tre kullgroper undersøkt. På Søgårdsvollen ble én hustuft og spor etter én bygning undersøkt, i tillegg til tre røyser (T. Amundsen 2007d:235–238).

POLLENANALYSE

Det ble utført en pollenanalytisk undersøkelse av en sedimentsøyle tatt fra et fuktig drag inne på Melgårdseter (Solem 2002:290–299, Solem 2005a). Sedimentsøylen hadde en dybde på 74 cm, og bunnivået er C14-datert til 1440–1285 f.Kr. (3110±75 BP).

Nivået på 30 cm er C14-datert til 100 f.Kr.–25 e.Kr. Fra dette tidspunktet er det en kontinuerlig, relativt høy kullstøvkurve og pollen av brennesle og burot som settes i sammenheng med temporær bosetning og beiteaktivitet (Solem 2002:296). En kullstripe på 15 cm-nivået er C14-datert til

1450–1615 e.Kr. (385±55 BP) og kan være spor etter en rydningsbrann. Samtidig skjer det en økning i mengden gresspollen og andre beitemarkplanter, som indikerer at større arealer er ryddet til gressmark. Dette blir tolket som starten på seterdrifta i området (Solem 2002). Det ble gjort funn av byggpollen på 10 cm-nivået, som kan tyde på forsøk på korndyrking.

HUSTUFTER OG BYGNINGSSPOR

Bebyggelsessporene på Deset Østseter har fått betegnelsen «tuft» eller «bygningsspor». Betegnelsen *tuft* viser til bygningsrester som var synlige på overflata i form av ildsteder og jordvoller (Tuft 1–5, 14 og 17 på Melgårdseter og Tuft I på Søgårdsvollen). Betegnelsen *bygningsspor* viser til rester av bygninger som ble synlige først etter avtorving og opprensing (bygningsspor 6–13, 15, 16 og 18 på Melgårdseter og bygningsspor II på

Søgårdsvollen). Det antas at alle de påviste huse-
ne har vært laftet. Problematikken rundt datering
og bruksfaser, og dessuten gjenstandsmateria-
let, er det samme som er diskutert for materia-
let fra Rødseter-området (kap. 4.4). Slik som for
hustuftene på Rødseter er det gjort et forsøk på
å redegjøre for fundamenteringsteknikker og
brukspraktiske innretningsdetaljer med vekt på
identifisering av type ildsted, moldbenker og golv.
Da de fleste bygningene var dårlig bevart, er det
imidlertid usikkerhet rundt en del av tolkningene.
De best bevarte husene var tuftene, og de fleste
hadde ildsted og er dermed tolket som bolighus.
Hus omtalt som bygningsspor var spesielt dårlig
bevart. Med to unntak ble det ikke påvist ildsted
i tilknytning til bygningssporene. De er dermed
tolket som økonomibygninger. Bare i få tilfeller
har det vært mulig å gi en mer spesifikk tolkning
angående hvilken funksjon økonomibygningene
har hatt. I gjennomgangen av resultatene fra
Deset Østseter vil materialet fra Melgårdseter bli
presentert først, deretter Søgårdsvollen. Til slutt
vil det gis et bilde av bebyggelsesutviklingen og en
diskusjon av hva bebyggelsen representerer.

MELGÅRDSETER

De påviste bygningene var konsentrert til to «høy-
dedrag», omtalt som «østre høyde» og «vestre høy-
de», og til flata nedenfor den «vestre høyden» (i
sør), omtalt som «vestre flate». Til sammen ble det
påvist sju tufter og elleve bygningsspor. Seks tufter
og ett bygningsspor hadde ildsted og er tolket som
bolighus. Den ene tufta uten ildsted er også tolket
som et hus med boligformål. Alle bolighusene lå
på høydedragene. Ti bygningsspor er tolket som
økonomibygninger, og de lå hovedsakelig på vestre
flate.

Hustufter/bygningsspor med ildsted: bolighus

Totalt ble det påvist sju hustufter og ett bygningsspor som er tolket å være bolighus. Sju av bygningene hadde ildsted, to hadde moldbenker, og tre hadde tregolv. Nedenfor vil bygningene bli presentert i kronologisk rekkefølge.

Tuft 1 / Vestre høyde: ettroms bolighus med benker

Tuft 1 er tolket å være et laftet hus med ytre mål 6,0 x 7,0 m (T. Amundsen 2007d:240–245). Bygningen var anlagt rett på bakken, eventuelt med en kombinasjon av hjørnesteiner. To ytre jordvoller kan ha fungert som en kombinasjon for isolasjon og som mulig sitte-/hvileplass. Huset har hatt ett rom med jordgolv og trebenker langs langveggene.

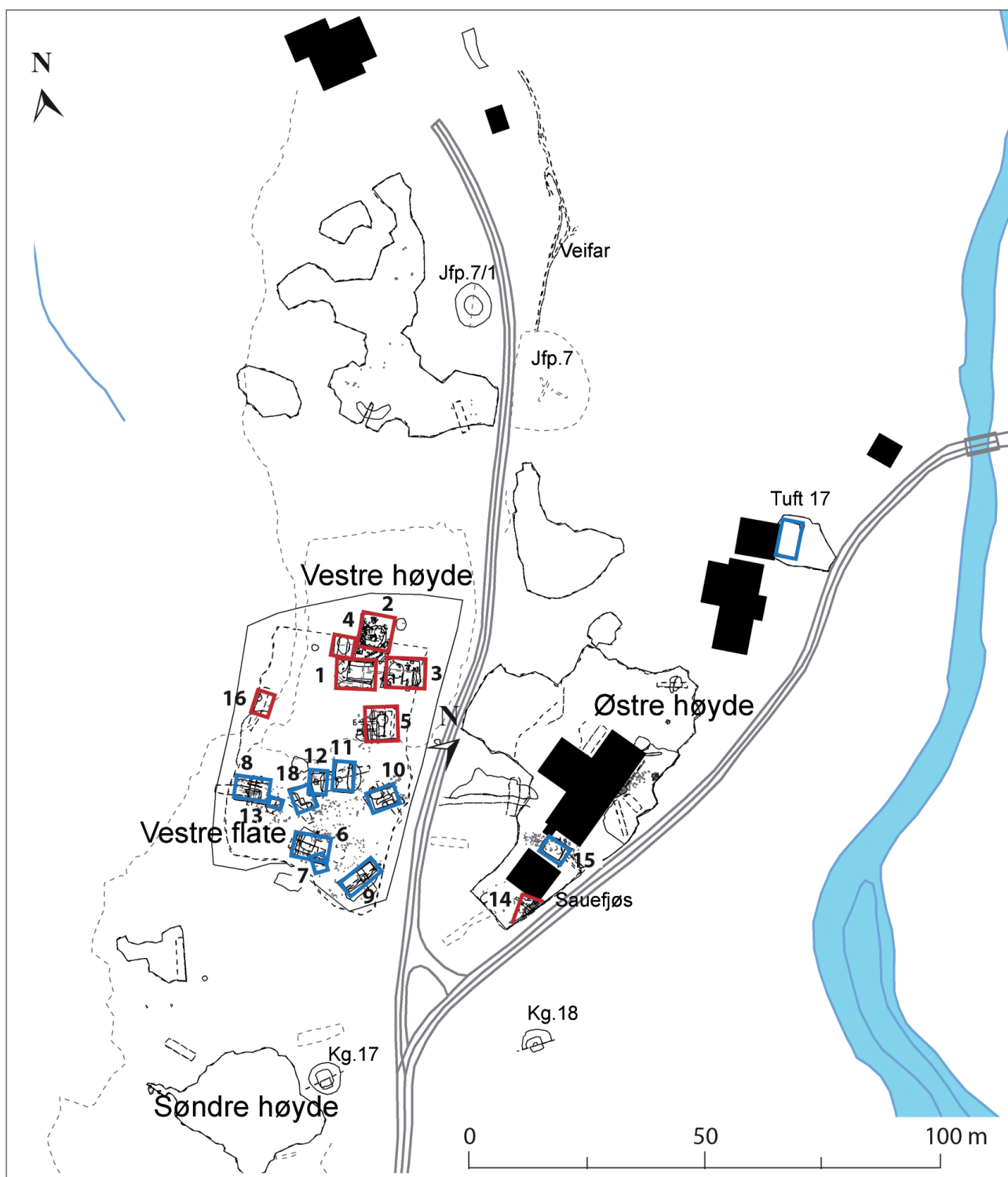
Benkeplatene har trolig vært festet til veggene (se Olsen 2005:134). Et kullholdig kulturlag ble avdekket ved den østre veggen og kan ha vært rester av et ildsted. Selv om det ikke ble påvist ildsted, tyder de ytre vollene og benkene på at bygningen har vært brukt til boligformål.

C14-dateringer fra rester av to syllstokker viser at bygningen kan ha blitt anlagt innenfor perioden 1000–1300 e.Kr. Dateringsresultatet faller innenfor tida da jernframstillingsplassen (jfp. 7) har vært i drift, på slutten av 1100-tallet eller første del av 1200-tallet. Det er derfor sannsynlig at huset ble bygd på 1100-tallet. Samtidigheten i bruk av bygningen og jernframstillingen på stedet antyder at huset har vært brukt til sesongmessig oppholdssted for menneskene som produserte jern. Tuft 1 ligger tett ved de yngre tuftene 2, 3 og 4. Selv om det er mulig at alle kan ha vært i bruk samtidig, er det sannsynlig at Tuft 1 gikk ut av bruk / ble flyttet før de andre husene ble bygd.

Tuft 3 / Vestre høyde: treroms (?) stuebygning med frittliggende ildsted

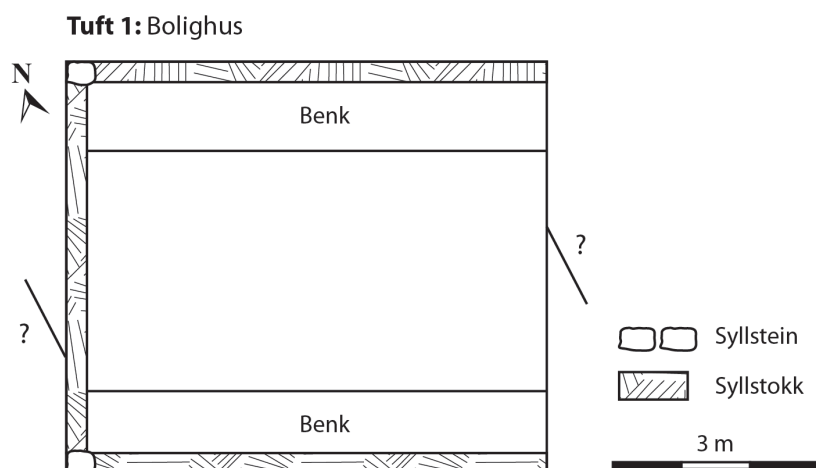
Tuft 3 er tolket som en laftet stuebygning med ytre mål på ca. 6,0 x 7,0 m anlagt delvis rett på bakken og på syllstein (T. Amundsen 2007d:248–249). Bygningen har hatt tregolv og frittliggende ildsted, en åre. Ildstedet var ikke plassert midt i bygningen, men i den nordvestre delen. Ildstedets plassering og bygningens størrelse kan indikere at den har hatt to eller tre rom. Fire stolpe-/steinavtrykk antyder at det har stått en tverrvegg ca. 2,5 m fra den østre kortveggen og et veggskille orientert øst–vest, i den østre delen av tufta. Ut fra en slik planløsning har inngangspartiet mest sannsynlig vært i den østre delen av huset.

De radiologiske dateringene antyder at bygningen er anlagt rundt 1400 e.Kr. En datering fra ildstedet kan imidlertid vitne om en eldre bruksfase, til midten av 1300-tallet. Et fyllskift i den østre kortveggen ble datert til merovingertida og er den eldste datering fra undersøkelsene av bosetningsspor på Deset Østseter. Dateringene er ikke tolket å ha sammenheng med bygningen, men gjenspeiler trolig eldre aktivitet på stedet. Etter at huset var gått ut av bruk, har ildstedet «gått over» til å bli en mødding hvor det var deponert gjenstander slik som krittpipefragmenter, biter av tynt, grønt glass, biter av ildslagningsflint, en knapp av kobberlegering, biter av slagg og mye brent og ubrent bein.

Figur 4.5.5. Innmålingsplan av tufter og bygningsspor på Melgårdseter. Røde firkanter markerer tufter tolket som boligbus, og blåe firkanter markerer bygningsspor tolket som økonomibygninger.

Figure 4.5.5. Measurement plan of house platforms and building remains at Melgårdseter. Red squares marks house platforms interpreted as residential buildings, and blue squares mark building remains interpreted as economic buildings.

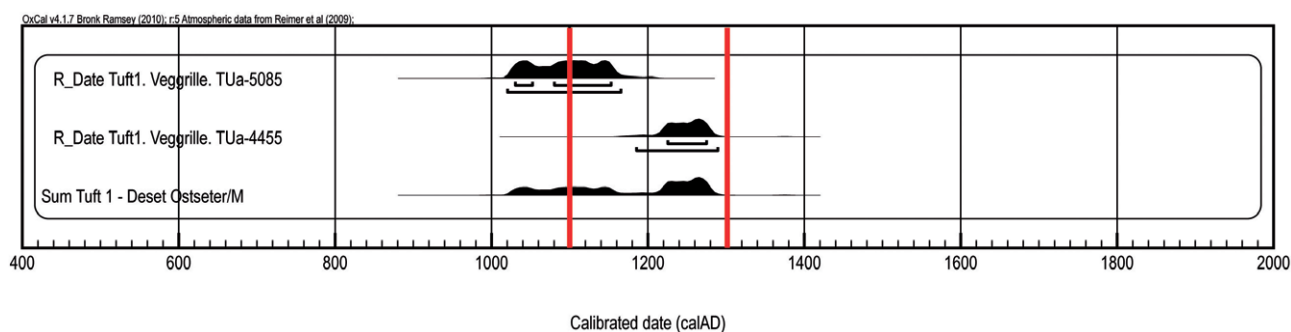
Figur 4.5.6. Planskisse av Tuft 1 – tolkningsforslag.

Figure 4.5.6. Sketch plan of Tuft 1 (house platform), suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft 1 (TUa-5085)	Trekull	Nordre veggrille/syllstokk	945 \pm 35	1030–1165 e.Kr.
Tuft 1 (TUa-4455)	Trekull	Søndre veggrille/syllstokk	770 \pm 40	1240–1285 e.Kr.

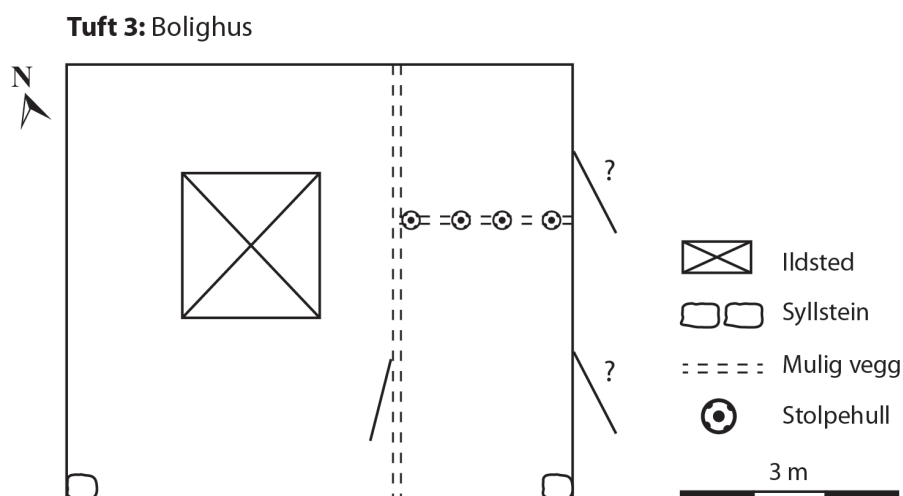
Tabell 4.5.1. Radiologiske dateringer fra Tuft 1.

Table 4.5.1. Radiocarbon dates from Tuft 1.

Figur 4.5.7. Radiologiske dateringer fra Tuft 1 (program: OxCal v. 4.1.7). Bygningen er tolket å ha vært i bruk innenfor intervallet markert med røde streker.

Figure 4.5.7. Radiocarbon dates from Tuft 1 (program: OxCal v 4.1.7). The use of the building has been interpreted to have occurred within the interval marked by red lines.

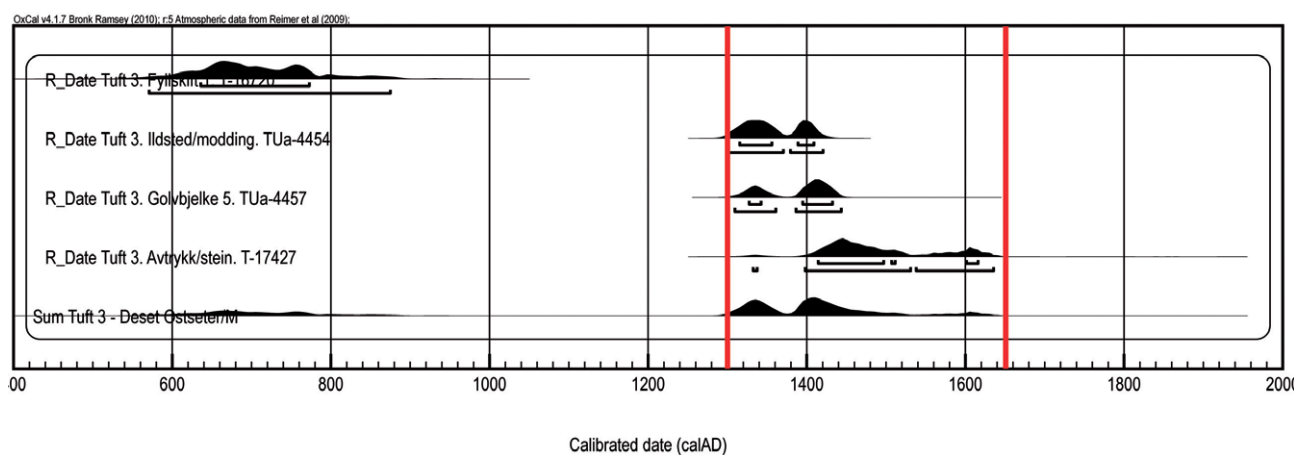
Figur 4.5.8. Planskisse av Tuft 3 – tolkningsforslag.

Figure 4.5.8. Sketch plan of Tuft 3, suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft 3 (T-16720)	Trekull	Fyllskift i østre vegglinje	1340±75	650–775 e.Kr.
Tuft 3 (TUa-4454)	Trekull	Kullag i bunnen av ildsted	580±35	1320–1410 e.Kr.
Tuft 3 (TUa-4457)	Trekull	Fyllskift/golvbjelke SV i tufta	535±40	1400–1435 e.Kr.
Tuft 3 (T-17427)	Trekull	Avtrykk av stolpe/stein Ø for ildstedet	440±60	1430–1435 e.Kr.

Tabell 4.20/4.5.2. Radiologiske dateringer fra Tuft 3.

Table 4.20/4.5.2. Radiocarbon dates from Tuft 3.

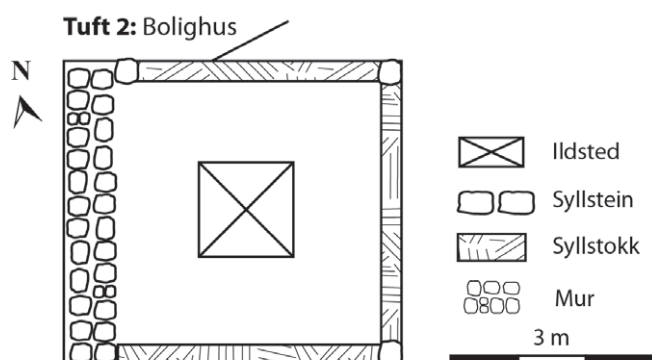
Figur 4.5.9. Radiologiske dateringer fra Tuft 3 (program: OxCal v. 4.1.7). Bygningen er tolket å ha vært i bruk innenfor intervallet markert med røde streker.

Figure 4.5.9. Radiocarbon dates from Tuft 3 (program: OxCal v 4.1.7). The use of the building has been interpreted to have occurred within the interval marked by red lines.

Tuft 2 / Vestre høyde: ettroms stuebygning med midtåre
 Tuft 2 er tolket å representere to bygninger. Det yngste huset har vært en laftet ettroms stuebygning med ytre mål på 4,5 x 4,5 m. Bygningen var delvis anlagt direkte på bakken og på en form for kistemur i vest. Omtrent 1,1 m utenfor midten av nordveggen var det en samling med steiner, muligens steinlegging, som er tolket som rester av et inngangsparti. I bygningen har det vært jordgolv og en kvadratisk midtåre, ca. 1,4 x 1,5 m, bygd opp av stein med et fundament av leire. Under et aktivitetslag knyttet til bruk av ildstedet ble det påvist et kullag tolket som et brannlag og et stratigrafisk eldre kullholdig lag iblandet humus og ubrent

tre tolket som rester av et eldre golvlag (T. Amundsen 2007d:245–247). Det antyder at en eldre bygning har brent ned. De fleste funnene i tilknytning til tufta var brente bein og brent leire. Det ble dessuten funnet en synål og et fingerbøl, bly- og jernfragmenter, spiker, grønne glassbiter og krittpipefragmenter. Alle funn er sannsynligvis etterreformatoriske.

Lagstratigrafien og C14-dateringene antyder at det har stått to bygninger på stedet. Den eldste bygningen har trolig vært anlagt på begynnelsen av 1400-tallet. Det yngste huset med midtåren ble sannsynligvis bygd på slutten av 1600-tallet.

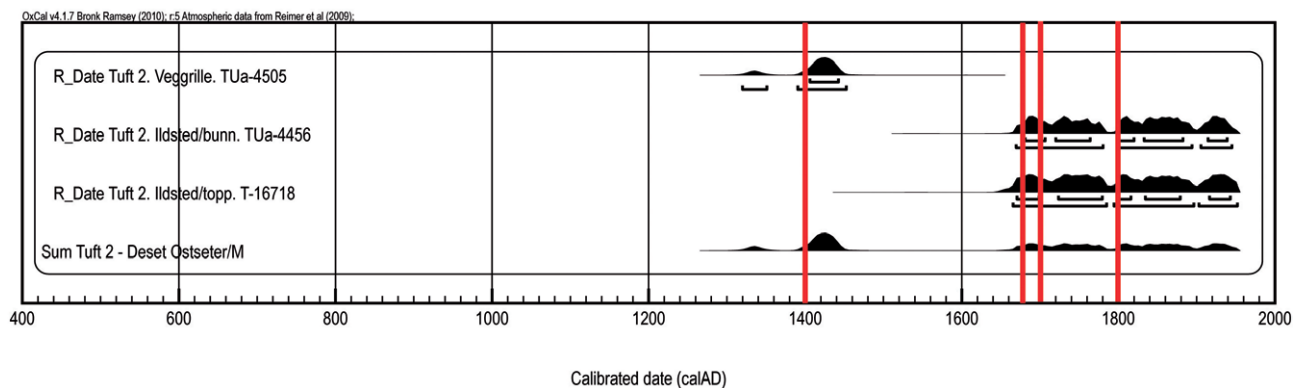
Figur 4.5.10. Planskisse av Tuft 2 – tolkningsforslag.

Figure 4.5.10. Sketch plan of Tuft 2, suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft 2 (TUa-4505)	Tre	Veggrill/syllstokk i N	505±40	1410–1440 e.Kr.
Tuft 2 (T-16718)	Trekull	Toppen av ildsted	145±50	Yngre enn 1675 e.Kr.
Tuft 2 (TUa-4456)	Trekull	Bunn / under ildstedet	135±35	1680–1935 e.Kr.

Tabell 4.5.3. Radiologiske dateringer fra Tuft 2.

Table 4.5.3. Radiocarbon dates from Tuft 2.

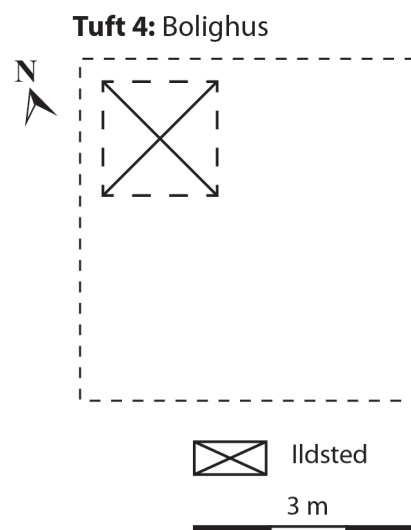

Figur 4.5.11. Radiologiske dateringer fra Tuft 2 (program: OxCal v. 4.1.7). Bygningen er tolket å ha vært i bruk innenfor intervallene markert med røde streker.

Figure 4.5.11. Radiocarbon dates from Tuft 2 (program: OxCal v 4.1.7). The use of the building has been interpreted to have occurred within the interval marked by red lines.

Tuft 4 / Vestre høyde: ettroms stuebygning med ildsted

Tuft 4 har vært en laftet bygning med ytre mål på ca. 4,5 x 4,7 m (T. Amundsen 2007d:250). Den er tolket å ha vært en ettroms stuebygning med jordgolv og ildsted. Funn av brent leire antyder at det er brukt leire for å stabilisere ildstedet. Det er usikkert om ildstedet har vært en midtåre, eller om det har vært plassert i det nordvestre hjørnet. Bygningen ble sannsynligvis anlagt på begynnelsen av 1400-tallet. Etter at huset gikk ut av bruk, er ildstedet blitt sekundært gjenbrukt som mødding. Det er derfor usikkert om gjenstander funnet i tilknytning til tufta, slik som to hekter og en synål og jernfragmenter, kan knyttes til bruk av bygningen.

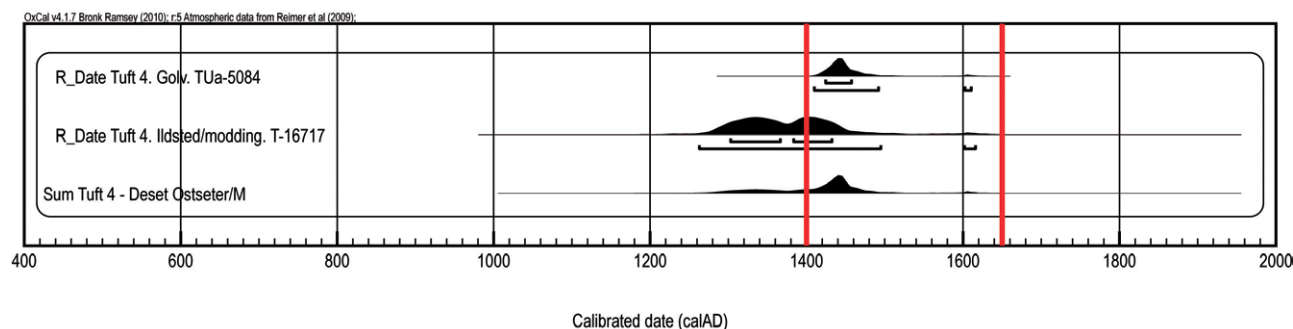
Figur 4.5.12. Planskisse av Tuft 4 – tolkningsforslag.

Figure 4.5.12. Sketch plan of Tuft 4, suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft 4 (T-16717)	Trekull	Bunnen av ildsted	560±90	1305–1440 e.Kr.
Tuft 4 (TUa-5048)	Trekull	Under stein i golvflata	450±35	1435–1455 e.Kr.

Tabell 4.5.4. Radiologiske dateringer fra Tuft 4.

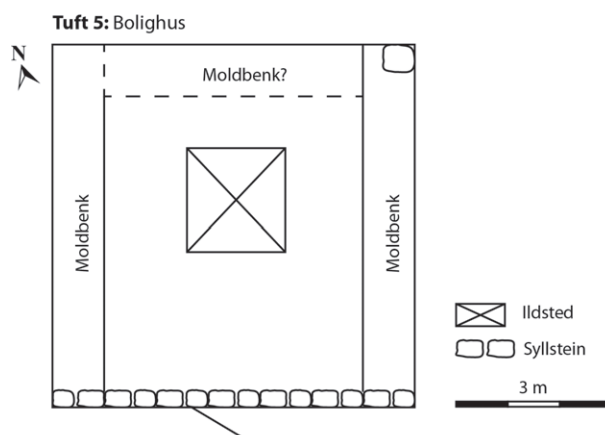
Table 4.5.4. Radiocarbon dates from Tuft 4.

Figur 4.5.13. Radiologiske dateringer fra Tuft 4 (program: OxCal v. 4.1.7). Bygningen er tolket å ha vært i bruk innenfor intervallet markert med røde streker.

Figure 4.5.13. Radiocarbon dates from Tuft 4 (program: OxCal v 4.1.7). The use of the building has been interpreted to have occurred within the interval marked by red lines.

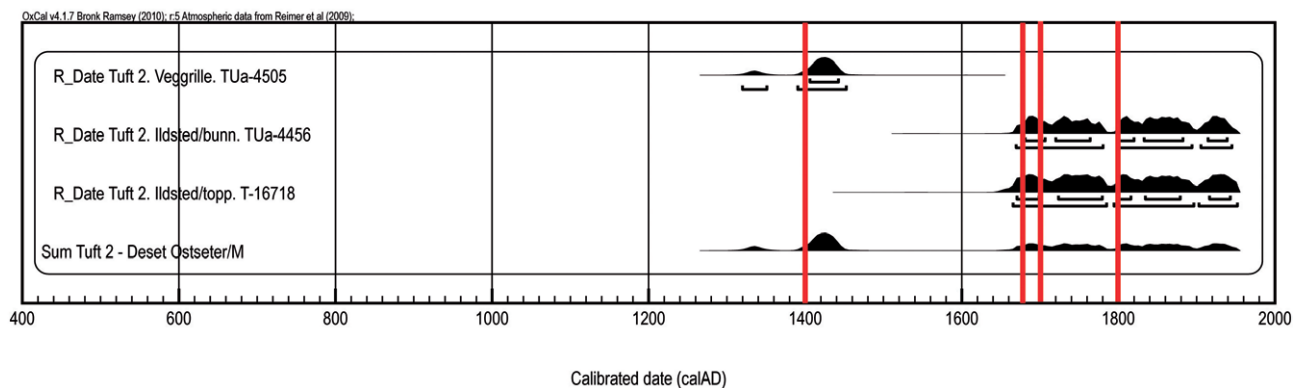
Tuft 5 / Vestre høyde: ettroms stuebygning med midtåre
 Tuft 5 er tolket som et laftet hus med anslått ytre mål på 6,8 x 7,4 m (T. Amundsen 2007d:250–254). Huset var plassert i en «skråning», der den nordlige delen av huset har vært anlagt på bakken, mens den søndre delen har vært plassert på syllstein. Bygningen har vært en ettroms stuebygning med midtåre og tregolv, og trolig med moldbenker i vest og øst. Inngangspartiet har sannsynligvis vært i sør. Etter at bygningen gikk ut av bruk, er ildstedet «gått over» til en mødding. Det ble blant annet funnet jernkramper, spiker, krittpepefragmenter, biter av brent leire og brente bein. De fleste funnene er fra nyere tid, men et hesteskosøm kan være fra middelalderen. Huset ble trolig bygd rundt 1450 e.Kr. og har sannsynligvis vært i bruk fram til slutten av 1600-tallet.

Figur 4.5.14. Planskisse av Tuft 5 – tolkningsforslag.
Figure 4.5.14. Sketch plan of Tuft 5, suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft 5 (T-17430)	Trekull	Golvflate	410±75	1435–1630 e.Kr.
Tuft 5 (TUa-2814)	Trekull	Bunnen av ildsted	365±65	1450–1640 e.Kr.
Tuft 5 (T-17432)	Trekull	Golvflate	310±45	1515–1655 e.Kr.

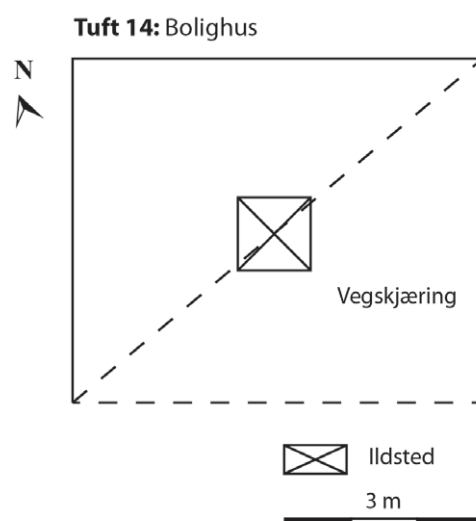
Tabell 4.5.5. Radiologiske dateringer fra Tuft 5.
Table 4.5.5. Radiocarbon dates from Tuft 5.

Figur 4.5.15. Radiologiske dateringer fra Tuft 5 (program: OxCal v. 4.1.7). Bygningen er tolket å ha vært i bruk innenfor intervallet markert med røde streker.

Figure 4.5.15. Radiocarbon dates from Tuft 5 (program: OxCal v 4.1.7). The use of the building has been interpreted to have occurred within the interval marked by red lines.

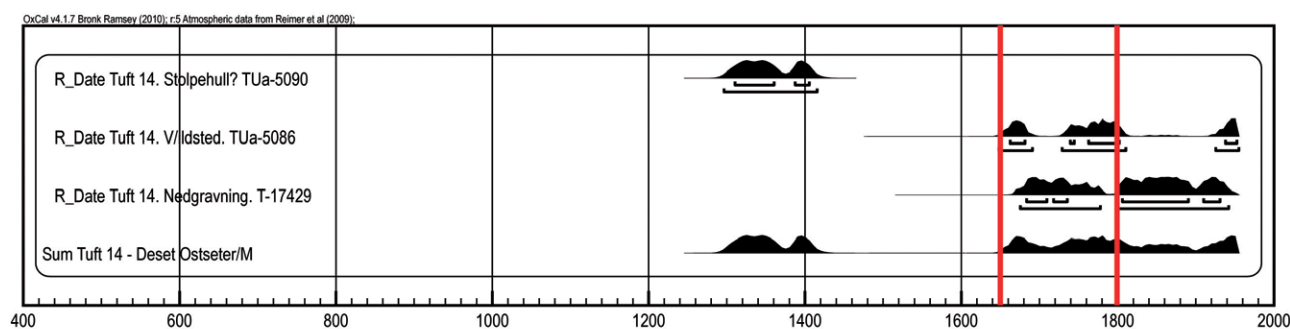
Tuft 14 / Østre høyde: ettroms stuebygning med midtåre
 Tuft 14 er tolket å ha vært et laftet hus med anslått ytre mål på 5,2 x 6,2 m. Bygningen har vært en ettroms stuebygning, trolig med jordgolv og ett ildsted, en midtåre. Dette var tilnærmet rektangulært, 1,4 x 1,3 m, og bygd opp av steiner. Det ble påvist fire stolpehull, men det er usikkert om de kan knyttes til bygningen (T. Amundsen 2007d:255–256). Muligens kan de ses i sammenheng med en kullkonsentrasjon under golvlaget. De fleste gjenstandene som ble funnet i tilknytning til tufta, er etterreformatoriske. Det er usikkert når huset ble bygd, men det har vært i bruk på slutten av 1600-tallet og inn på 1700-tallet.

Figur 4.5.16. Planskisse av Tuft 14 – tolkningsforslag.
Figure 4.5.16. Sketch plan of Tuft 14, suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft 14 (TUa-5090)	Trekull	Stolpehull i/ved tufta	590±35	1310–1405 e.Kr.
Tuft 14 (TUa-5086)	Trekull	Kulturlag ved ildsted	195±30	Yngre enn 1665 e.Kr.
Tuft 14 (T-17429)	Never	Nedgravning ved ildsted	125±35	Yngre enn 1685 e.Kr.

Tabell 4.5.6. Radiologiske dateringer fra Tuft 14.
Table 4.5.6. Radiocarbon dates from Tuft 14.

Figur 4.5.17. Radiologiske dateringer fra Tuft 14 (program: OxCal v. 4.1.7). Bygningen er tolket å ha vært i bruk innenfor intervall markert med røde streker.

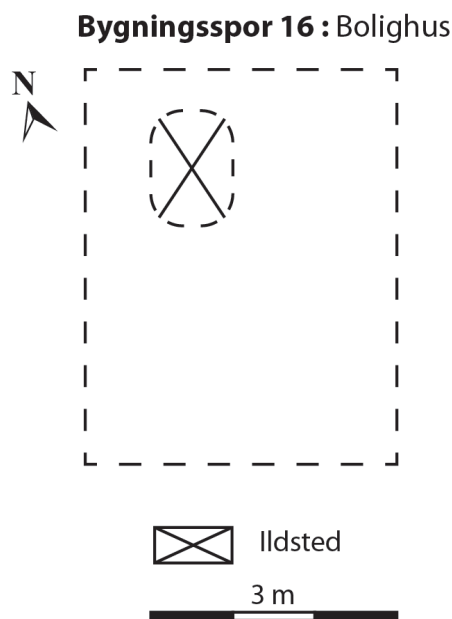
Figure 4.5.17. Radiocarbon dates from Tuft 14 (program: OxCal v 4.1.7). The use of the building has been interpreted to have occurred within the interval marked by red lines.

Bygningsspor 16: mulig ettroms stuebygning med frittliggende ildsted

Rester av en mulig bygning lå i en svak helling sør-vest for tuftene 1–4. Bygningen framsto som en ryddet flate på 3,8 x 4,9 m med et kullag som inneholdt enkelte skjorbrente stein og brent leire, tolket som rester av et ildsted. Huset har sannsynligvis vært anlagt direkte på bakken og vært en ettroms stuebygning. Det foreligger ingen radiologiske dateringer fra bygningen.

Bygningsspor uten ildsted: økonomibygninger

Totalt ble det påvist elleve bygningsspor, hvorav ti lå på den vestre flata, nedenfor tuftene 1–5, og ett lå mellom sauefjøset og fjøset på den østre høyden (fig. 4.5.26). Mange av bygningssporene var svært diffuse, og det er dermed usikkert om flere representerer bygninger. Det foreligger radiologiske dateringer fra noen av bygningssporene (tabell 4.5.7). Ut fra beskrevet kontekst er det beheftet usikkerhet med flere av prøvene, og det er usikkert om alle dateringsresultatene kan knyttes til bygningene. Dateringene gir likevel et bilde av aktiviteten i området. Kun ett av bygningssporene, bygningsspor 16, hadde ildsted og er tolket å ha boligfunksjon (se ovenfor). Ut fra fravær av ildsteder, og dessuten den lavere beliggenheten i terrenget enn tuftene tolket som hus med boligformål, er bygningssporene tolket å være økonomibygninger. De har trolig innehatt funksjoner som fjøs, stall, løe og stabbur/melkebuer, uten at dette har vært mulig å spesifisere (se T. Amundsen 2007d:257–265 for mer informasjon).

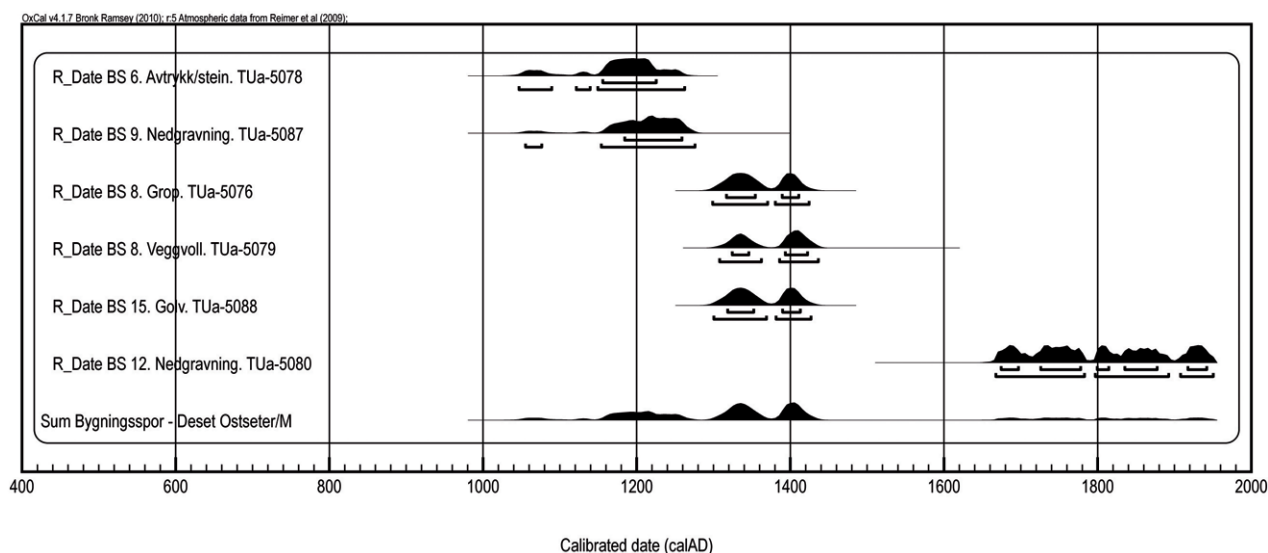

*Figur 4.5.18. Planskisse av bygningsspor 16 – tolkningsforslag.
Figure 4.5.18. Sketch plan of building remain 16, suggested interpretation.*

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1)
BS 6 (TUa-5078)	Trekull	Fyllmasse etter stolpe/stein i nordre vegg	855±35	1165–1230 e.Kr.
BS 8 (TUa-5076)	Trekull	Masse i grop	575±35	1320–1410 e.Kr.
BS 8 (TUa-5079)	Trekull	Torvlinse i jordvoll	550±35	1400–1420 e.Kr.
BS 9 (TUa-5087)	Trekull	Kullinse i nedgravning	825±40	1210–1270 e.Kr.
BS 12 (TUa-5080)	Trekull	Nedgravning	145±35	1675–1940 e.Kr.
BS 15 (TUa-5088)	Trekull	Kullag under golvflate	570±35	1325–1415 e.Kr.
BS 18 (TUa-5091)	Trekull	Kullkonsentrasjon ved jordvoll	–	Etter 1960 e.Kr.

Tabell 4.5.7. Radiologiske dateringer fra bygningsspor på Melgårdseter.

Table 4.5.7. Radiocarbon dates from building remains from Melgårdseter.

Figur 4.5.19. Radiologiske dateringer fra bygningsspor på Melgårdseter (program: OxCal v. 4.1.7).

Figure 4.5.19. Radiocarbon dates from building remains at Melgårdseter (program: OxCal v 4.1.7).

SØGÅRDVOLLEN

De fleste registrerte kulturminnene på Søgårdsvollen lå innenfor vernesonen til elva Deia og ble derfor ikke undersøkt. To tufter ble påvist og undersøkt, i tillegg ble tre registrerte rydningsrøysen utgravd. Det viste seg at røysene var naturlige forhøyninger hvor det var dumpet stein (T. Amundsen 2007d:267).

Tuft I: ettroms stuebygning med midtåre

Tuft I er tolket som en laftet bygning med anslått ytre mål på 5,5 x 6,0 m, og huset har delvis vært anlagt på syllstein (T. Amundsen 2007d:267–269). Huset har vært en ettroms stuebygning med jordgolv og et ildsted, en midtåre. Midtåren var kvadratisk, 1,2 x 1,1 m, og var oppbygd av steiner. Ut fra de radiologiske dateringene ble bygningen anlagt i første halvdel av 1400-tallet.

Bygningsspor II: ettroms stuebygning med hjørneildsted

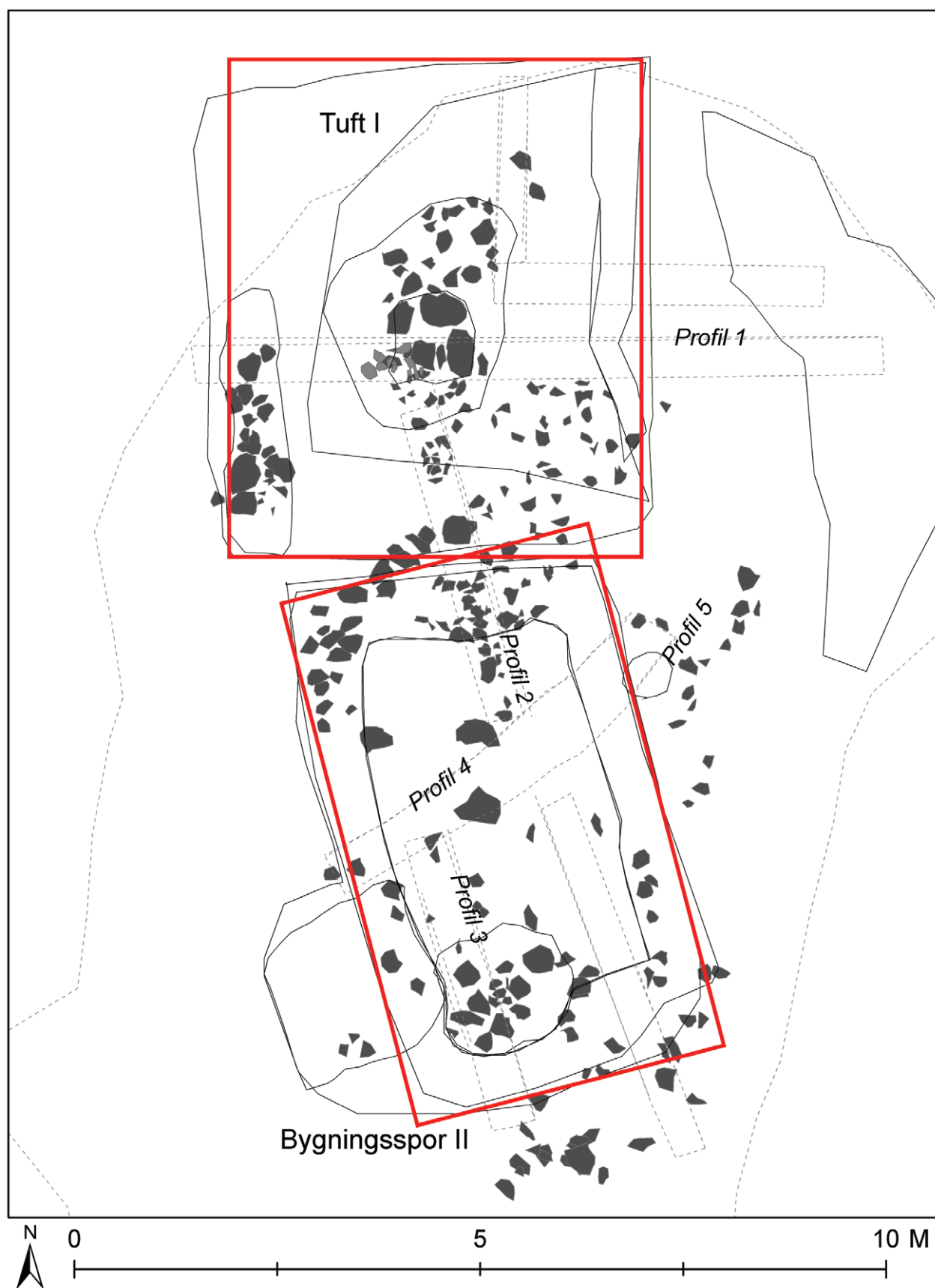
Sporene etter denne bygningen, bygningsspor II, ble påvist etter avtorvning av Tuft I, og er stratigrafisk yngre enn Tuft I. Bygningsspor II er anslått å ha hatt ytre mål på 5,2 x 6,7 m. Huset er tolket som en laftet, ettroms stuebygning med jordgolv, moldbenker og hjørneildsted. Inngangspartiet har trolig vært sør på den vestre langveggen, ikke langt fra ildstedet. Utenfor ildstedet / den søndre delen av vestre vegg ble det avdekket et kullholdig lag på ca. 2,0 x 2,0 m, som kan være rester

av et tilbygg eller et oppbygd inngangsparti (T. Amundsen 2007d:269). De radiologiske dateringene antyder at huset ble bygd i første halvdel av 1400-tallet.

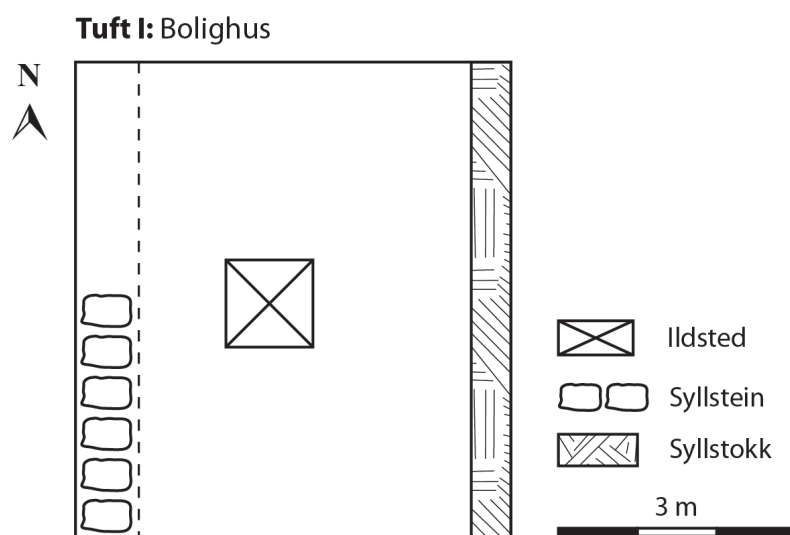
Bygningsspor II var stratigrafisk yngre enn Tuft I. C14-dateringene var imidlertid sammenfallende for de to bygningene. Det er mulig at prøvene har inneholdt trekull fra brannrydding av området. Dateringene av Tuft I kan tolkes dithen at bygningen er oppført rett etter ryddingen av området. Bygningen kan ha brent ned eller av en eller annen grunn blitt flyttet eller materialet fra den brukt i bygningsspor II. Undersøkelsen på Søgårdsvollen viser at bygningene var i bruk samtidig med husene på Melgårdseter. Det er mulig at bebyggelsen ble etablert noe senere enn på Melgårdseter.

FUNNMATERIALET PÅ DESET ØSTSETER

Med unntak av et par hestesko og hesteskosøm datert til middelalderen kan det meste av funnmaterialet fra *Melgårdseter* plasseres i nyere tid. Ingen av gjenstandsfunnene kan betegnes som spesielle i den forstand at de viser kontakt med «omverden». En del av beina ble artsbestemt (tabell 4.5.10). De få beinfragmentene som kunne identifiseres, var alle av domestiserte dyr (Hufthammer 2005).

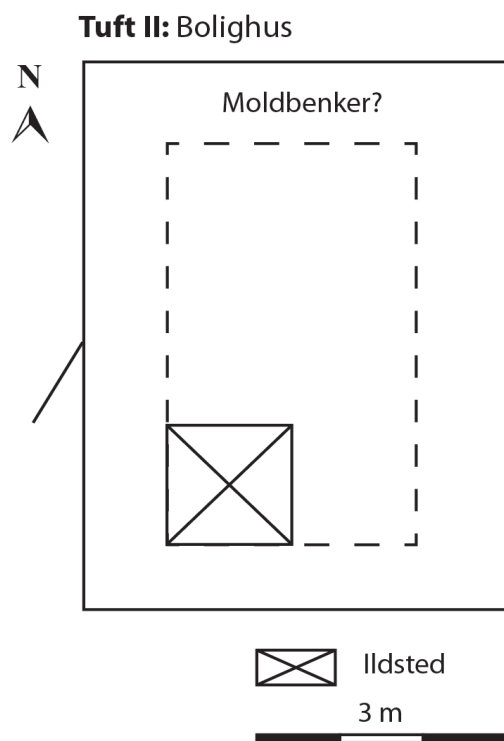

*Figur 4.5.20. Innmålingsplan over Tuft I og bygningsspor II på Søgårdsvollen.
Figure 4.5.20. Measurement plan of Tuft I and building remains II at Søgårdsvollen.*

Figur 4.5.21. Planskisse av Tuft I – tolkningsforslag.

Figure 4.5.21. Sketch plan of Tuft I, suggested interpretation.

Figur 4.5.22. Planskisse av Tuft II – tolkningsforslag.

Figure 4.5.22. Sketch plan of Tuft II, suggested interpretation.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
Tuft I (TUa-5089)	Trekull	Under syllstein i vestre vegg	540 \pm 40	1400–1430 e.Kr.
Tuft I (TUa-5082)	Trekull	Bunnen av ildsted	465 \pm 30	1430–1450 e.Kr.

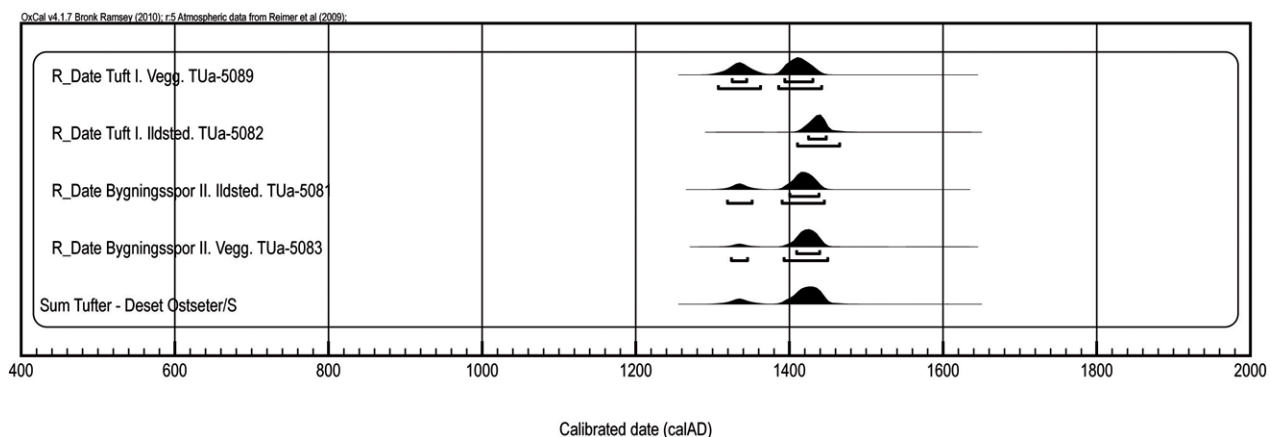
Tabell 4.5.8. Radiologiske dateringer fra Tuft I.

Table 4.5.8. Radiocarbon dates from Tuft I.

Tuft/lab.ref.	Datert prøvemateriale	Kontekst – prøvemateriale	Alder, BP	Kalibrert alder (1 σ)
BS II (TUa-5081)	Trekull	Fra ildstedet	520 \pm 35	1405–1435 e.Kr.
BS II (TUa-5083)	Trekull	Lag i nordre vegglinje	505 \pm 35	1410–1440 e.Kr.

Tabell 4.5.9. Radiologiske dateringer fra bygningsspor II.

Table 4.5.9. Radiocarbon dates from building remains II.

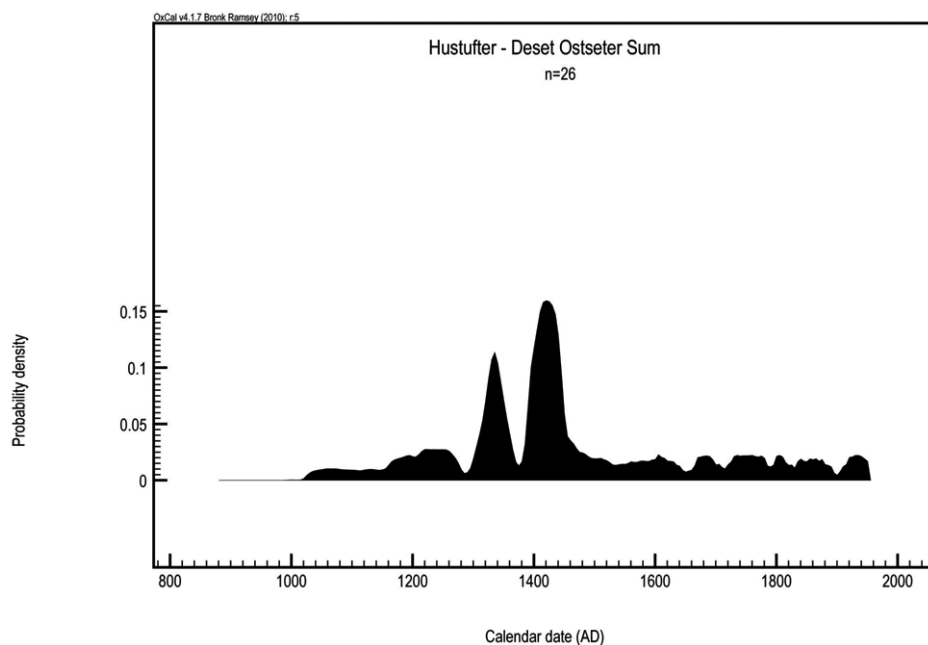
Figur 4.5.23. Radiologiske dateringer fra Tuft I og bygningsspor I på Søgårdsvollen (program: OxCal v. 4.1.7).

Figure 4.5.23. Radiocarbon dates from Tuft I and building remains II at Søgårdsvollen (program: OxCal v 4.1.7).

Hustuft	Brente og ubrente bein: analysert	Storfe	Sau/geit	Uspesifisert pattedyr
Tuft 1 (M)	1,8 g			X (1, muligens svin)
Tuft 4 (M)	13 g		X (1)	X (4, hvorav 2 på størrelse med svin og sau/geit)
Tuft 5 (M)	52,0 g	X (2)		X (2 på størrelse med sau/geit)
Tuft I (S)	0,8 g			X (2)

Tabell 4.5.10. Artsbestemmelse av dyrebein fra hustuftene på Deset Østseter: Melgårdseter (M) og Søgårdsvollen (S).

Table 4.5.10. Species identified by osteological analysis of bones from house platforms at Deset Østseter: Melgårdseter (M) and Søgårdsvollen (S).

Figur 4.5.24. Samlet oversikt over alle radiologiske dateringer (26 dateringer) fra hustuffer og bygningsspor på Deset Østseter (Melgårdseter og Søgårdsvollen) (program: OxCal v. 4.1.7).

Figure 4.5.24. All radiocarbon dates (26 dates) from house platforms and building remains at Deset Østseter (Melgårdseter and Søgårdsvollen) shown together (program: OxCal v. 4.1.7).

BEBYGGELSEN PÅ MELGÅRDSETER OG SØGÅRDVOLLEN – SAMMENFATNING OG DISKUSJON

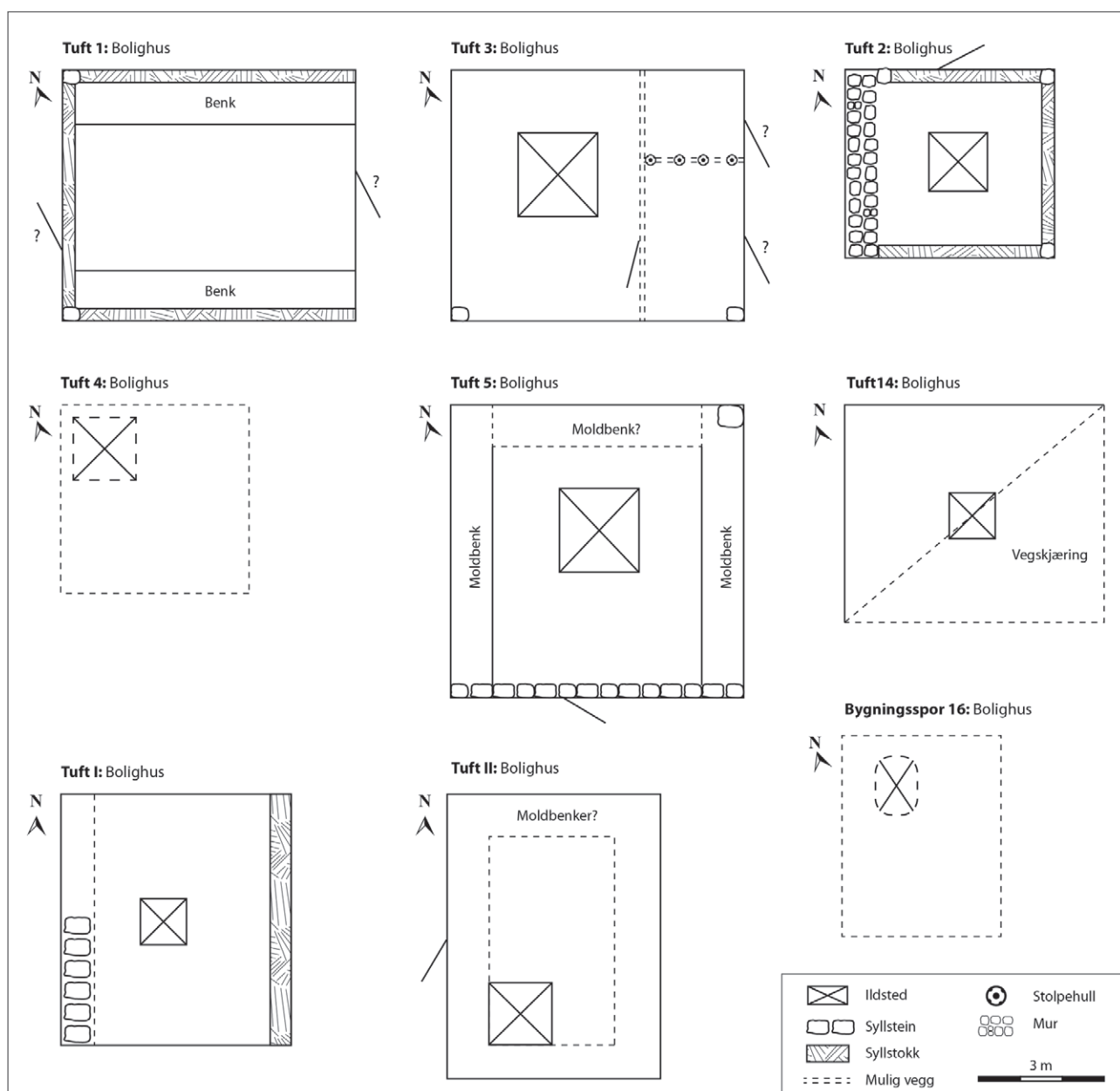
Totalt ble rester av 20 bygninger påvist og undersøkt, hvorav 18 på Melgårdseter og 2 på Søgårdsvollen. Alle bygningene er tolket å være laftet. I motsetning til jernframstillingsplassen, som var plassert på sandundergrunn, lå alle bygningene der undergrunnen var «steinete». Dette har trolig årsak i at bygningene da ikke har trengt omfattende fundamentering, og at dreneringen er bedre der hvor undergrunnene består av grovere masser. På Søgårdsvollen var begge de undersøkte bygningene bolighus/stuebygninger. På Melgårdseter er sju bygninger tolket som bolighus og elleve tolket som økonomibygninger. Bolighusene lå på høydedragene og økonomibygningene på flatene nedenfor.

Tre av bygningene på Melgårdseter, et bolighus (Tuft 1) og to økonomibygninger (BS 6 og 9), kan knyttes til perioden før 1300 e.Kr. De resterende husene var hovedsakelig anlagt i perioden fra 1300-tallet til midten av 1600-tallet. Ett bolighus (Tuft 3) og to økonomibygninger (BS 8 og 15), alle på Melgårdseter, kan være bygd på 1300-tallet, men ut fra svingninger i kalibreringskurven er det umulig å si om det skjedde i første eller andre halvdel av århundret. På 1400-tallet økte bebyggelsen med tre nye bolighus (Tuft 2, 4 og 5) på Melgårdseter, og det kan se ut som om bebyggelsen ble grunnlagt på Søgårdsvollen (Tuft I og BS II). Rundt midten av 1600-tallet ble det reist et bolighus (Tuft 14) på den østre høyden på Melgårdseter. Da det kun ble

foretatt undersøkelser av begrenset omfang på østre høyde, er det ikke mulig å si om dette høydedraget ble bebygd seinere enn på vestre høyde og vestre flate, men det nevnes at dagens seterbebyggelse lå på den østre høyden. Trolig gikk de fleste av de undersøkte husene ut av bruk på 1600-tallet og/eller overgangen til 1700-tallet.

Bolighusene ble identifisert ut fra tilstedeværelse av ildsteder og/eller (mold)benker. I motsetning til bolighusene på Rødseter ble det på Deset Østseter påvist hjørneildsted i kun ett tilfelle, bygningsspor II på Søgårdsvollen. Det er mulig at ildstedene i Tuft 4 og bygningsspor 16 på Melgårdseter kan ha vært plassert i nærheten av det ene hjørnet i bygningene, men det er usikkert. De andre hadde midtåre. Kun i tre av husene ble det påvist rester av benker. I Tuft 1 (Melgårdseter) har benkeplatene vært festet til veggen, mens i Tuft 5 (Melgårdseter) og bygningsspor II (Søgårdsvollen) har det vært moldbenker. Tre av bygningene hadde tregolv (Tuft 2, Tuft 3 og Tuft 5 på Melgårdseter). Husene har hatt en grunnflate på fra ca. 20 til 50 m², og de fleste er tolket å bestå av ett rom. Ett hus, Tuft 3 (Melgårdseter), er imidlertid foreslått å ha vært en treroms bygning.

Bygningssporene klassifisert som økonomibygninger var meget diffuse, og det er derfor vanskelig å spesifisere funksjon nærmere (fig. 4.5.26). Flere ble identifisert ut fra jordvoller som kan ha vært en form for moldbenker og/eller isolasjon. Mulige moldbenker antyder at bygningene har hatt en lagerfunksjon. Det kan også se ut som om flere av økonomibygningene har hatt nedsenket golvflate, eller alternativt at

Figur 4.5.25. Planskisse av alle undersøkte tufter tolket som bolighus.

Figure 4.5.25. Sketch of all excavated house platforms interpreted as residential buildings.

Tuft nr.	Ytre mål (m)	Grunnflate (m ²)	Antall rom	Type ildsted	(Mold-) benker	Type golv	Anlagt
1 (M)	6,0 x 7,0	42,0	1	-	X	Jord	På 1100-tallet
3 (M)	6,0 x 7,0	42,0	2/3	Midtåre	-	Tre	Ca. 1400 e.Kr.
2 (M)	4,5 x 4,5	20,3	1	Midtåre	-	Jord og tre?	Ca. 1400 e.Kr.
4 (M)	4,7 x 4,7	22,1	1	Frittliggende	-	Jord	Ca. 1400 e.Kr.
5 (M)	6,8 x 7,4	50,3	1	Midtåre	X	Tre	Ca. 1450 e.Kr.
14 (M)	5,2 x 6,2	32,2	1	Midtåre	-	Jord	Ca. 1650 e.Kr.
BS 16 (M)	3,8 x 4,9	18,6	1	Frittliggende	-	Jord	-
I (S)	5,5 x 6,0	33,0	1	Midtåre	-	Jord	På 1400-tallet
BS II (S)	5,2 x 6,7	36,9	1	Hjørne	X	Jord	På 1400-tallet

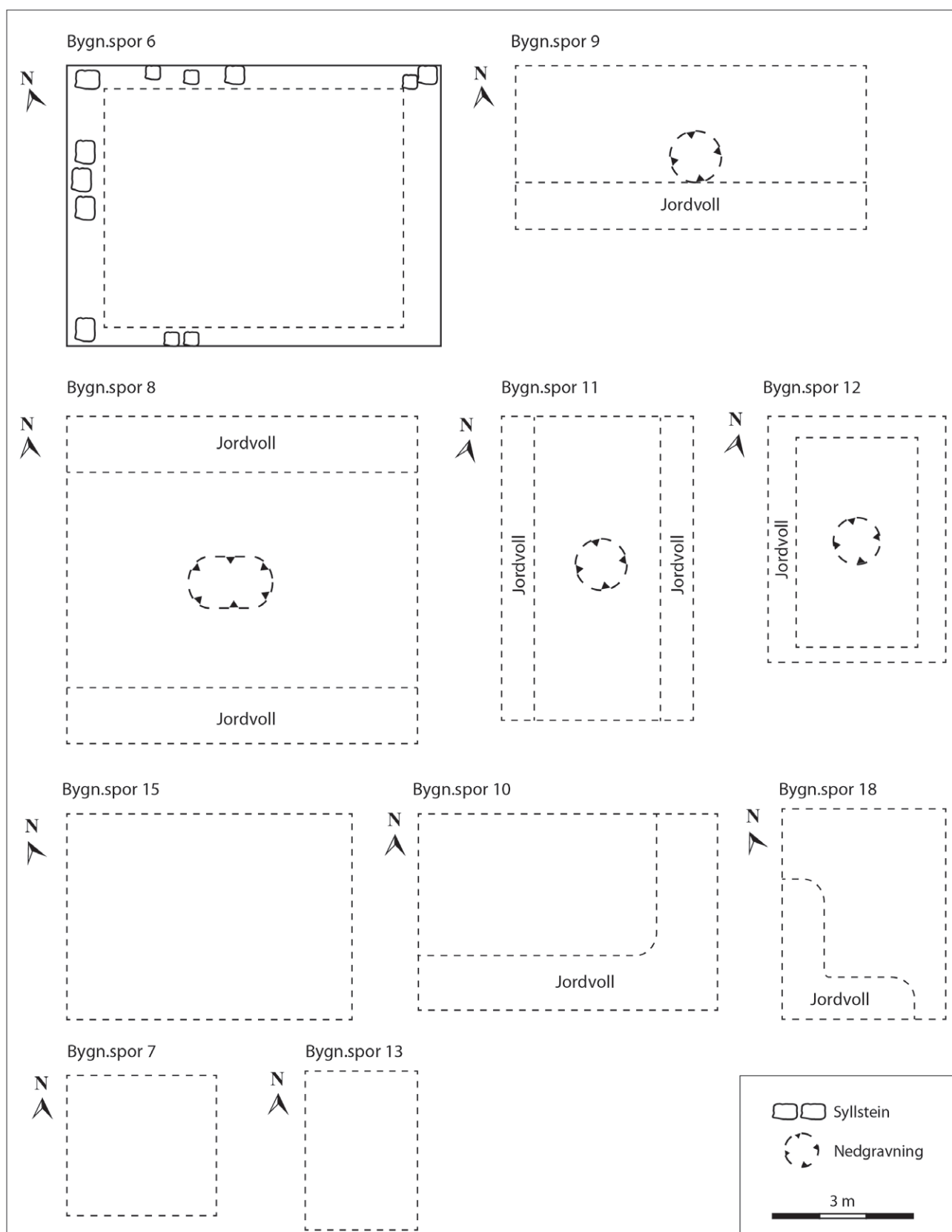
Tabell 4.5.11. Undersøkte hustufter tolket som bolighus på Deset Østseter, Melgårdseter (M) og Søgårdsvollen (S), presentert kronologisk.

Table 4.5.11. House platforms interpreted as residence buildings at Deset Østseter, Melgårdseter (M) and Søgårdsvollen (S), presented chronologically.

Bygnings-spor nr.	Ytre mål (m)	Grunnflate (m ²)	Konstruksjonsdetaljer	C14-datering
6	6,0 x 7,9	47,4	-Syllstein -Ryddet flate = golv	1165–1230 e.Kr.
9	3,5 x 7,6	26,6	-Jordvoller = moldbenker? -Nedsenket golvflate -Nedgravning i tufta	1210–1270 e.Kr.
8	7,0 x 7,5	52,5	-Jordvoll = moldbenk? -Kjellerrop -Tregolv?	1320–1410 e.Kr. 1400–1420 e.Kr.
15	4,4 x 6,1	26,8	-Golvflate -Rester av stakk i leire -Jordgolv?	1325–1415 e.Kr. (fra lag stratigrafisk eldre enn huset)
12	3,9 x 5,4	21,1	-Sirkulær forsenkning med voller	1675–194 e.Kr.0
18	-	-	-L-formet jordvoll	Yngre enn 1960 e.kr.
7	3,3 x 3,3	10,9	-Syllstein	-
10	4,5 x 6,3	28,4	-Jordvoller = moldbenker? -Nedsenket golvflate -Mulig syllstein	-
11	4,1 x 6,6	27,1	-Sirkulær forsenkning med voller	-
13	-	-	-Jordvoll	-
Tuft 17	-	-	-Grisekjøs	-

Tabell 4.5.12. Bygningsspor tolket som økonomibygninger/uthus på Deset Østseter, Melgårdseter, presentert kronologisk.

Table 4.5.12. Building remains interpreted to be economy buildings at Deset Østseter, Melgårdseter, presented chronologically.

Figur 4.5.26. Planskisse av de undersøkte bygningssporene tolket som økonomibygninger.

Figure 4.5.26. Sketch of excavated building remains interpreted as economy buildings.

et tregolv har ligget over en nedsenkning for å forhindre fukt og/eller for bedre lufting (se Visted og Stigum 1971:48, illustrasjon av en løe fra Sunnfjord). Bygningssporene har sammenfallende dateringer med de bedre bevarte bolighusene. Ut fra plasseringen til hver enkelt bygning kan ikke alle bygningene ha vært i bruk samtidig. Bygningene viser i stedet en prosess over tid som strekker seg fra 1100-tallet og fram til slutten av 1600-tallet. Utskiftning av økonomibygninger har vært vanlig, da det ikke ble lagt like store investeringer i denne type bygninger som i hus med boligfunksjon.

BOSETNING OG RESSURSUTNYTTELSE PÅ DESET ØSTSETER: SESONGMESSIG OPPHOLD KNYTTET TIL HUSDYRBEITE, JERNVINNE OG SETERBRUK

Nedenfor vil det gis en diskusjon av materialet fra Deset Østseter sett i forhold til andre aktiviteter som har foregått i Gråfjellområdet. I diskusjonen om hvorvidt bebyggelsessporene kan knyttes til sesongmessig opphold eller fast bosetning, vil materialet spesielt bli vurdert opp mot resultatene fra Rødseter-området.

Aktivitet før 1000 e.Kr.: husdyrbeite

Pollenanalysen viser en økning av kullstøv sammen med pollen av gress, brennesle, burot, engsoleie og syre rundt nivået datert til 100 f.Kr.–25 e.Kr., og denne er tolket å ha sammenheng med temporær bosetning (Solem 2002:296). Ut fra det arkeologiske materialet i Gråfjellområdet er det liten aktivitet i eldre jernalder, men blant annet kan få kokegrop knyttes til denne perioden. En kokegrop som er datert til førromersk jernalder, 390–225 f.Kr., lå omtrent 500 meter sørvest for setervollen (T. Amundsen 2007b:60). Materialet er sparsomt, slik at det ikke er grunnlag for å trekke noen slutninger om hvorvidt det har vært en sammenheng mellom aktiviteten på seterområdet Deset Østseter og kokegropen. I pollendiagrammet er kullstøvkurven generelt høy fra eldre jernalder og fram til dagens nivå. Imidlertid er det kun sporadiske forekomster av planter som kan knyttes til menneskelig aktivitet, fram til nivået i sedimentsøylen som er datert til 1450–1615 e.Kr.

Kun to dateringer fra utgravningene er eldre enn 1000 e.Kr., begge datert til merovingertida. I forbindelse med Tuft 3 ble trekull fra et bredt fyllskift i den østre vegg datert til 650–775 e.Kr. Dateringen ses ikke i sammenheng med bygningen. I tillegg foreligger en datering til 670–770 e.Kr. fra en steinstruktur på den østre høyden. Pollenanalyse av en in

situ-jordprøve under vollen på kullgropa ved jernframstillingsplassen viser at det var blandingskog med gran, furu samt innslag av bjørk og or da kullgropa ble anlagt (Solem 2006). Sammensetningen av urtepollen indikerer åpne områder med gressmark/eng, og det ble påvist pollen av beiteindikatorarten engsoleie og andre arter i soleiefamilien. Nivået som er analysert, foreslås datert til 940 BP og sammenfaller med kullgropas datering til 1035–1255 e.Kr. Analysen antyder at det kan ha foregått husdyrbeite i tida før jernproduksjonen startet. Det kan dermed tyde på at også de høyere liggende områdene i Gråfjellområdet ble tatt i bruk til mer omfattende husdyrbeite i yngre jernalder, slik det er dokumentert i sør, i Rødseter-området og ved Deisjøen. Da det ikke er påvist bygninger fra denne perioden, er materialet tolket som spor etter sesongmessig opphold knyttet til husdyrbeite.

1000–1300 e.Kr.: jernframstilling

Den storstilte jernproduksjonen i Gråfjellområdet foregikk i perioden ca. 1000–1300 e.Kr. På Melgårdseter lå det én jernframstillingsplass (jfp. 7) og tre kullgropen. Dateringene på anlegget og av kullgropene antyder en sannsynlig bruksfase på slutten av 1100-tallet eller i første del av 1200-tallet (Rundberget 2007b:86). Ett bolighus (Tuft 1) og to økonomibygninger (BS 6 og 9) kan relateres til fasen med jernproduksjon. Det ble ikke påvist ildsted i bolighuset, men ut fra benker er det tolket å ha boligformål, og da sannsynligvis til opphold for menneskene som produserte jern. I forhold til bygningskonstruksjonene tilknyttet andre jernframstillingsplasser i Gråfjellområdet (vedlegg 11, tabell A11.1) var bolighuset på Melgårdseter av mer permanent art ved at det er anlagt en jordvoll på utsiden av den ene veggen, og dessuten at grunnflata er relativt stor, ca. 40 m². Gjennomsnittlig størrelse på grunnflata på bygningskonstruksjonene på de andre jernframstillingsplassene var ca. 17 m². Jernframstillingsplassen på Melgårdseter er en av de minste som er undersøkt i Gråfjellområdet (Rundberget 2007b:87). Det kan derfor synes merkelig at en såpass solid bygning ble anlagt kun i forbindelse med jernproduksjonen. Dersom bygningsspor 6 og 9 også tilhører denne fasen, kan de også ha en sammenheng med både jernproduksjonen på Melgårdseter og kanskje også produksjonen på de fire andre jernframstillingsplassene rundt setervollen. Det er en mulighet at bygningene kan relateres til husdyrbeite og dermed etablering av seterbruk på stedet, men dette er svært usikkert. Først i seinmiddelalderen er det påvist en

kraftig oppgang i pollen av gress, engsoleie, syre og brennesle. På røys- og tuftfeltet i Rødseter-området ser det ut til at jordbruksaktivitetene opphørte da jernproduksjonen ble etablert i Gråfjellområdet. Det samme kan ha skjedd på Deset Østseter.

1300–1450 e.Kr.: etablering av seterbruket

I løpet av 1300-tallet og spesielt på 1400-tallet ble flere bygninger oppført på Melgårdseter, samtidig med at bebyggelsen på Søgårdsvollen ble anlagt på 1400-tallet. Dette er synkront med at gården på Rødseter ble etablert. Jernproduksjonen hadde opphørt, og fangstsystemet i Skrubbaldalen ser ut til å ha gått ut av bruk. Foruten noen få rydningsrøys-er er ingen dyrkingsspor påvist, slik at aktiviteten på Deset Østseter kan knyttes kun til husdyrbeite. Bebyggelsen på setervollene relateres dermed til seterbruk. Trolig kan etableringen av seterdrifta på stedet knyttes til en ekspansjon av gårdsbebyggelsen på Deset. Bolighusene hadde med ett unntak midtåre, og de fleste hadde jordgolv. Slik sett gjenspeiler bolighusene herfra en eldre byggeskikk enn på Rødseter og kan dermed underbygge tolkningen om seterbruk og ikke gårdsdrift. Gammel byggeskikk holdt seg ofte lenger i seterhus enn i huse-ene på gården (Reinton 1969:47–48). Seterstua var boligrommet med ildsted, og her ble melkeproduktene bearbeidet. På Østlandet gikk de store setrene delvis over fra åre til peis på 1700-tallet. Åren var vanligvis kvadratisk, noe oppmurt, men ofte bare markert med noen steiner på golvet. Ildstedet var en samlingsplass, her sentrerte livet og de viktigste virksomhetene seg, her ble osten til, hverdagsmaten laget, og herfra fikk de lys. Da alle stuebygningene, med ett unntak, har vært ettroms bygninger, har sannsynligvis flere av økonomibygningene vært melkebuer. Det var bygninger (rom) som var kjølige, hvor melka sto til surning og ferdige produkter ble oppbevart (Christensen 1995:110).

1450–1650 e.Kr.: ekspansjon av seterbruket

I pollendiagrammet er en kullstripe på 15 cm-nivået radiologisk datert til 1450–1615 e.Kr. (385±55 BP). Den kan være spor etter en rydningsbrann. Samtidig skjer det en kraftig økning i mengden gresspollen og andre beitemarksplanter, som viser at større arealer ble ryddet til gressmark. På 10 cm-nivået i pollendiagrammet ble det gjort funn av byggpollen. Da det ikke ble påvist dyrkingsslag, indikerer kornpollen kun et forsøk på dyrking. Samtidig med dette ble to nye stuebygninger anlagt, den ene (Tuft 5) rundt 1450 e.Kr. og den andre (Tuft 14) på midten av 1600-tallet, som begge hadde midtåre. Ekspansjonen av seterbruket på Deset Østseter skjedde samtidig med at korndyrkingen knyttet til gårdsdrift på Rødseter var på det mest intensive.

Den gamle byggeskikken, fravær av gjenstandsmateriale som sikkert kan dateres til middelalderen, og korndyrking av svært sporadisk art viser at området kan relateres til seterbruk. Fasen med ekspansjon av seterdrifta kan knyttes til de skriftlige kildene, hvor Deset Østseter er omtalt i 1685 og i et skjøte fra 1773 (Risbøl et al. 2001:72, 83, 231). Sannsynligvis gikk de undersøkte bygningene ut av bruk i løpet av 1600-tallet for å bli erstattet av større bygninger, da seterbruket trolig var av et stort omfang. Både Melgårdseter og Søgårdsvollen har ligget under storgårdene på Deset langs Rena. De var helt fram til ca. 1840 del av det store *Hafslundgodset*, som eide store eiendommer i Østerdalen. Store deler av Gråfjellområdet var dels av dette godset, dels av *Kongeallmenningen* med bruksrett for gårdene (Mangset et al. 1996:10–4). Det ekstensive jordbruket i Østerdalen, jordbruk med februk, var avhengig av setre og vidstrakte slåtteeområder. Det er derfor sannsynlig at Deset Østseter med omkringliggende arealer spilte en sentral rolle for å opprettholde storgårdenes posisjon i lokalsamfunnet.